

Aleš Gabrič

ZGODOVINA, PISANA V "STAREM DUHU"

Pred šestdesetimi leti je izšla prva številka revije za krajevno zgodovino. Najprej je to bila Kronika mestne občine ljubljanske, kot je bilo zapisano v glavi 1. in 2. številke v letu 1934. Uvodnik novi reviji je "ob 15-letnici osvobodjenja, 1. decembra 1933", napisal ljubljanski župan dr. Dinko Puc. Poslanstvo nove revije je označil takole: "Objektivno in mirno bo prinašala vse o Ljubljani, kar je vredno, da ostane v spominu. Pisala bo zgodovino njenega prebivalstva, posameznih stanov, znamenitih oseb in važnih dogodkov; pripovedovala bo povest njene industrije, trgovine, obrti; beležila bo njeno kulturno stremljenje, umetniški razvoj; zemljepisci, geologi, starinoslovci bodo prinašali svoje študije o njej."¹

Že s 3. številko 1. letnika se je koncept novepečene revije spremenil. V uvodniku te številke je mariborski župan dr. Franjo Lipold zapisal, do so v Mariboru z veseljem sprejeli pobudo Ljubljane, da se Kronika mestne občine ljubljanske spremeni v Kroniko slovenskih mest. Po njegovem mnenju naj bi torej bila Kronika "zgodovina vsega našega nacionalnega stremljenja v veliki Jugoslaviji", v njej pa bi morali spregovoriti tudi o tistih slovenskih mejnikih, ki so ostala zunaj Kraljevine Jugoslavije, o Gorici, Trstu in Celovcu.²

Po Lipoldovem uvodniku so pozdravili preoblikovanje revije v Kroniko slovenskih mest še župani nekaterih drugih slovenskih mest.³

Kronika slovenskih mest je izhajala kot revija četrtletnica sedem let, vse do zasedbe Jugoslavije, ki so ji na kulturnem področju sledile prekinitve izhajanja številnih slovenskih revij. Zadnja številka Kronike slovenskih mest, tj. četrta številka VII. letnika, je izšla decembra 1940. Prva številka VIII. letnika, ki je že bila v pripravi, pa ni ugledala sveta. Od vsega začetka so revijo tiskali v Učiteljski tiskarni v Ljubljani. Ta je z letom 1937 prevzela poleg tiskarskih še založniške posle. Poleg znanstvenih razprav je Kronika ob-

javljala še kronološke preglede dogodkov v slovenskih mestih za obdobje od konca 1. svetovne vojne dalje.⁴

Dobro desetletje po izdaji prve številke Kronike so se razmere v Sloveniji močno spremenile. Po koncu vojne so zapihali drugačni politični in ideološki vetrovi. Nova oblast je povsem spremenila do tedaj uveljavljene poglede na revije. Strokovne revije, ki v letih 1941-45 niso izhajale, tudi neposredno po osvoboditvi niso nadaljevale z delom. Njihova usoda je bila odvisna od mnenja nove oblasti. Ta pa ni z naklonjenostjo ocenjevala zgolj strokovnih stremljenj številnih predvojnih uredništev in urednikov, temveč je v novem času zahtevala točno določeno ideološko naravnost, strokovni kriterij pa je bil po njihovem pojmovanju drugotnega pomena. Za uredništvo Kronike slovenskih mest pa ne bi mogli reči, da jim strokovni kriterij ni bil vodilo uredniške politike.

O usodi starih knjig in revij je odločalo ministrstvo za prosveto Slovenije, ki je julija 1945 začelo z akcijo izločanja ideološko in politično oporečnih del iz knjižnic in knjigarn. Delo je vodila posebna komisija za pregled knjižnic, ki je upoštevala zahtevo novih oblastnikov, da morajo v novi dobi tudi kulturo in kulturne ustanove vrednotiti s političnimi kriteriji. Ti pa so bili podrejeni komunistični ideologiji, marksizmu.⁵

Komisija, ki je sestavljala spiske prepovedanih del, je s prvim spiskom (27. julija 1945) poslala knjižnicam in knjigarnam še navodila, kako naj postopajo z izločenimi deli. Knjižnice so morale našeta dela izločiti iz javne uporabe, jih hraniti ločeno od ostalega gradiva, dostopne pa so smele biti le za študijske potrebe.⁶ Za knjigarne niso bila predpisana tako natančna navodila in so bila možna različna pojmovanja direktiv ministrstva. Nadzor nad delom javnih knjižnic in s tem torej tudi nad izvajanjem čiš-

¹ Kronika mestne občine ljubljanske, I, št. 1, 1. 1. 1934, str. 1.

² Kronika slovenskih mest, I, št. 3, avgusta 1934, str. 161.

³ Ibidem, str. 162-163.

⁴ Glej: Anka Vidovič-Miklavčič: Bibliografsko kazalo Kronike slovenskih mest, Kronika, XXII, št. 3, 1974, str. 203-241.

⁵ Arhiv Republike Slovenije (dalje: ARS), Fond Ministrstva za prosveto LR Slovenije (dalje: MP LRS), dok. 3159-45.

⁶ RS, MP LRS, dok. 3159/2-45.

čenja ideološko nezaželene literature je z uredbo, izdano septembra 1945, dobil oddelek za ljudsko izobraževanje ministrstva za prosveto.⁷

Zgodovinske strokovne revije niso bile navedene med revijami, ki so morale biti izločene iz javne uporabe. Toda izdajatelj revij je ostalo po nejasnih navodilih ministrstva za prosveto odprtih kup vprašanj. Ali je potrebno izločiti iz prometa celotno revijo, pa čeprav je v njej le en članek ideološko sumljiv? Ker je bilo treba iz del izločiti "dinastične slavospeve" in "fašistično propagando", kako torej ukrepati v primeru, ko je šlo za objavljane novic o političnih skupinah, ki so v 2. svetovni vojni doživele poraz?

Takšna in podobna vprašanja so se zastavljala tudi vodstvu Učiteljske tiskarne v Ljubljani, ki je tiskala Kroniko. Predsednik in podpredsednik tiskarne Josip Ribičič in Drago Supančič sta zato 21. januarja 1946 zaprosila ministrstvo za dodatne informacije. Kot sta zapisala, je "ostalo nekaj vprašanj nezadostno pojasnjenih", med njimi tudi tisto, kako naj sploh knjigarne postopajo z izločenimi deli. Za našo problematiko je seveda zanimivo vprašanje, ki se je odprlo vodstvu Učiteljske tiskarne v zvezi s Kroniko. Ribičič in Supančič sta vprašala: "Zelo potrebna bi bila tudi pojasnila glede zgodovinskih del. Tako je v 'Kroniki slovenskih mest' redno objavljena še kronika o dogodkih. Dostikrat se pri tem navajajo dogodki, pri katerih igrajo glavno (vlogo, op.p.) člani bivše dinastije. Ali se morajo takšni pasusi rigorozno izbrisati ali pa je pri presoji teh mest dopustna neka širokogrudnost in do katere meje? Ali pa naj se izloči sploh vsa 'Kronika' in bi se na ta način dostikrat izločilo tudi gradivo, ki vsebuje dragocene podatke?"⁸

Ob tem je vodstvo Učiteljske tiskarne povprašalo še po načelnem stališču do starejših zgodovinskih del, saj jim tudi navodila glede teh vprašanj niso bila jasna: "Ta dela so sicer pisana v starem duhu, so pa zaradi svoje vsebine dragocena. V zvezi s tem omenjamo Staretovo Občo zgodovino, Gruden-Malovo Zgodovino Slovencev, Dimitzevo: Geschichte Krains."⁹

Učiteljska tiskarna je poleg dopisa poslala ministrstvu za prosveto še ocene knjig, ki so jih še imeli na zalogi. Za bralce Kronike je seveda najbolj zanimiva ideološka ocena Kronike, iz

katere je razvidno, na kakšen način je bilo možno razumeti zahteve kulturne politike. Ideološke ocene knjig in revije je sestavil upravnik knjigarne Učiteljske tiskarne Aleksander Železnikar. Uvodoma je postavil čisto načelno vprašanje, s katerim je opozoril na razliko med obširnejšim, znanstveno zasnovanim delom revije s članki iz zgodovine mest, in drugim, bolj poljudnim kronološkim naštevanjem dogodkov iz medvojnih let. Pri tem je, poznavajoč in upoštevajoč zahteve komunističnih ideologov, pripomnil: "Prvi del je skoraj brez izjeme vsebinsko neoporečen, v drugem delu pa se objavljajo tudi fotografije in izjave javnih delavcev, od katerih so bili nekateri izraziti protikomunisti in pristaši prejšnjega režima."¹⁰

Kot "napake" iz prvega letnika Kronike je ocenjevalec naštel "fotografije dr. Pavla Pestotnika in inž. Remca, ki sta oba sedaj na begu", objavo govora "župana Tavčarja v proslavo 1. decembra in Karadjordjevičev", pohvalne besede na račun magistratnega direktorja Frana Jančigaja, objavljene fotografije "znanega nacista prof. Zupančiča", pa bivšega novomeškega župana dr. Režka, krškega škofa Srebniča in prelata dr. Slaviča, regenta Aleksandra itd. Kot napake so našteje še nekatere omembe kralja Aleksandra in kritike komunistične dejavnosti med svetovnima vojnama. Železnikar je oceno prvega letnika Kronike zaključil takole: "Navedeno gradivo bi se moralo iz Kronike izločiti, nakar bi se mogla Kronika prodajati. Zaradi drugega dragocenega gradiva pa bi se morda mogla vsa Kronika ohraniti za znanstvenike in večje knjižnice."¹¹

Na tak način je Železnikar analiziral še nekatere zvezke iz starih zalog Kronike. Namesto dolgoveznega naštevanja "napak", ki jih je "zagrešilo" uredništvo Kronike slovenskih mest, je bolj smiselno opozoriti na vprašanja, ki so se zdela sestavljalcu ocen, ki je upošteval navodila ministrstva za prosveto, sporna.

Največkrat so kot sporne omenjene navedbe in fotografije politikov in vidnih javnih delavcev iz tistih političnih skupin, ki so v državljanski vojni doživele poraz. Pogosto gre za kralja Aleksandra in druge člane kraljevske družine, za bana Dravske banovine dr. Marka Natlačena, za dr. Antona Korošca in za župane slovenskih mest. Na več mestih je ocenjevalec posebej poudaril, da je Kronika objavljala zelo ugodne

⁷ Uradni list SNOS in NVS, 22. 9. 1945, št. 37, str. 169.

⁸ ARS, MP LRS, šk. 6, Dopis Učiteljske tiskarne, d.d. v Ljubljani, 21. 1. 1946.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, priloge k dopisu: Kronika slovenskih mest. Nadaljnje navedbe so iz tega dokumenta.

¹¹ Ibidem.

ocene dela teh ljudi. Drugi politični zadržek so bile negativne ocene komunističnega delovanja in komunistične ideologije, ki jih najdemo v kronoloških pregledih. V nasprotju s tem so v ocenah Učiteljske tiskarne seveda negativno ocenjene pozitivne ocene delovanja katoliških ustanov. Za povojno politično stvarnost so bile sporne še objave del tistih javnih delavcev, ki so maja 1945 pobegnili v tujino. Tovrstna poteza je posebej omenjena pri inž. Vladimirju Remcu, dr. Pavlu Pestotniku in kiparju Franu Goršetu.

Učiteljska tiskarna je, po svoje razumevajoč navodila ministrstva, predlagala prepoved prodaje treh zvezkov Kronike slovenskih mest, ki so jih še imeli na zalogi. To je veljalo za 3. številko letnika II (leto 1935), za 1. številko letnika III (leto 1936) in za vezani sedmi letnik (leto 1940).

Prva od omenjenih predlaganih prepovedi, torej tretja številka II. letnika, ki je izšla oktobra 1935, je imela tri "napake". Na str. 234-239 je objavila pregled zgodovinskega razvoja uršulinskih šol v Ljubljani, "ki zelo naglašja uspešnost pouka v uršulinskih šolah". Za članek Janka Orožna Veliko Celje in nova občinska uprava (str. 241-243) je Železnikar zapisal, da "se ta uprava zelo hvali in se objavljata sliki župana Mihelčiča in podžupana Stermeckega, ki je bil pred kratkim obsojen na 10 let". Tretja politično vprašljiva zadeva v tem zvezku je bila objava več slik iz evharističnega kongresa l. 1935 v Ljubljani in objava slike bana dr. Marka Natlačena na str. 256 (v dokumentu Učiteljske tiskarne je napačno napisano "bana dr. Adlešiča", op.p.)

V prvi številki III. letnika je bil posebej moteč uvodni del, saj je Jakčevi sliki kraljice Marije sledil obširen članek Osnove sodobne zaščite otrok v Sloveniji (str. 1-18) z naštevanjem predvsem katoliških ustanov: Vincencijeve družbe, Vincencijeve ustanove, Marijanišča, Lichtenturnovega zavoda, Katoliškega društva gospa, Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška v Mariboru, otroške bolnišnice, gluhonemnice, selezijancev itd. Ob tem so bile objavljene številne fotografije slovenskih cerkvenih dostojanstvenikov, sledilo pa je poročilo "o Jugoslovanski uniji za zaščito dece s sliko kraljice Marije, ki je tudi prevzela častno predsedstvo na kongresu te unije." V istem zvezku je bil v kroniki dogodkov (na 72. str.) na sporen način opisan spopad med komunisti in Orjunci 13. julija 1924 pred Magdičevo trgovino v Ljubljani, saj je bil večji del krivde pripisan komunistom.

V VII. letniku Kronike slovenskih mest so bile sporne objave številnih notic in fotografij članov kraljevske družine, škofa Rožmana, bana Natlačena, župana Adlešiča. Hudo moteč je bil tudi obširen članek o natečaju za postavitev spomenika kralja Aleksandra v Ljubljani z veliko fotografijo spomenika po odkritju (št. 3, str. 129-141). Železnikar je negativno ocenil še članek Franceta Steleta Ljubljana v letih 1935-1940 (št. 4, str. 215-222), saj so bile v njem izrečene številne pohvalne besede na račun delovanja mestne uprave z dr. Adlešičem na čelu. Prav tako je bil negativne ocene deležen še priložnostni članek ob smrti dr. Antona Korošca, v katerem je bil prvak pred vojno najmočnejše slovenske politične stranke označen kot "politični voditelj Slovencev" in kot "edini program Slovenije" (št. 4, str. 251-253).

Kritik so bili deležni še nekateri drugi zvezki Kronike slovenskih mest, le da je Učiteljska tiskarna ocenila, da gre za manjše "napake" in ni predlagala prepovedi nadaljnje prodaje posameznih zvezkov. Za drugo številko I. letnika je predlagala, da bi prelepili fotografije prof. Remca, "nacista" dr. Riharda Zupančiča, župana dr. Adlešiča. Druga možnost je bila "izločiti vso kroniko dogodkov in potem ni zadržka".

Za tretjo številko letnika III je Učiteljska tiskarna predlagala, da "se lahko prodaja, če se zlepi str. 196 in 197". Na sporni str. 196 sta bili namreč objavljeni dve fotografiji z obiska kralja Petra II. v Ljubljani in "na obeh slikah se dobro vidi tudi dr. Natlačen".

Poleg pripomb na račun posameznih podatkov in člankov iz Kronike v letih 1934-1941 nam ocene povedo še marsikaj drugega iz življenja tistih dni in iz preteklosti časopisa za slovensko krajevno zgodovino. Vodstvo Učiteljske tiskarne se je očitno pripravilo na najostrejši možni ideološki poseg na področju založništva in knjižničarstva. V oceni Kronike in ocenah ostalih priloženih del so predvideli najostrejšo možno posego komisije za pregled knjižnic slovenskega prosvetnega ministrstva. Učiteljske tiskarne nikakor ne moremo šteti za pobudnika izločanja knjig in revij iz javne uporabe. Pač pa njene pripombe po svoje pričajo, do kako različnih razumevanj navodil lahko pride na terenu, če so smernice preveč splošne in dopuščajo preveč samovoljne interpretacije.

V dopisu Učiteljske tiskarne najdemo tudi dokaz, da niso bili ravno pristaši močne cenzure in prepovedovanja tiskanih del. Ribičič in Zupan-

čič sta namreč po predlogu, da bi na podoben način kot Učiteljska tiskarna opravili pregled zalog še ostali založniki in knjigarnarji, v politično prefinjenem tonu pripisala: "S tem pa ne namestavamo predlagati, naj se ustanovi nekak cenzurni urad, hočemo le doseči, da bodo knjige in revije, za katere žrtvuje ljudstvo mnogo denarja, res primerne in kvalitetne."¹²

Dejstvo, da je bilo ocenjenih le nekaj številKronike, nam posredno pove, da ocenjevalec v ostalih ni našel spornih navedb ali pa da Kronika ni ležala dolga leta na zalogi in je bila razprodana hitreje, kot so danes nekatere naše revije. Prva možnost se mi zdi manj verjetna, saj bi omenjene politične zadržke zlahka našli tudi v ostalih številkah Kronike slovenskih mest. Natančnejši odgovor na to dilemo bi lahko razrešil seznam razpoložljivih knjig, ki ga je v poročilu, poslanem novembra 1945 v Beograd, omenilo ministrstvo za prosveto slovenske vlade.¹³ A spiska v Arhivu Republike Slovenije na žalost nisem našel.

Tudi vprašanje Učiteljske tiskarne, če veljajo za zgodovinska dela enaka načela kot za propagandna dela ali tendenčno beletrijo, nas opozarja, da se je vodstvo tiskarne zavedalo, da obstaja razlika med omembo ene in iste osebe v propagandne namene ali v znanstvenem članku; tega se takrat (tako kot danes) politiki niso zavedali.

Ministrstvo za prosveto Slovenije na dopis Učiteljske tiskarne, kot kaže, ni odgovorilo.¹⁴ Dopis in vprašanja Učiteljske tiskarne so iz začetka leta 1946, ko so bili najbolj burni meseci prevzema oblasti že mimo in se je pričel pritisk na založniške hiše manjšati. Nova oblast je že prevzela nadzor nad večjim delom tiskarn in založniških hiš. Pri vprašanju čiščenja ideološko nezaželene literature oblast le ni delovala po najbolj črnogledem scenariju, na katerega so bili pripravljene v Učiteljski (in verjetno še v kateri) tiskarni.

Kot smo lahko videli, je bilo največ spornih točk v obravnavah zgodovinskih dogodkov povezanih z osebami, ki so bile v letih 1941-45 politični nasprotniki poveljnih oblastnikov. S povezovanjem političnih in kulturnih vprašanj, ki so ga zagovarjali ideologi poveljne oblasti, je morala

političnemu porazu slediti še kulturna anatema. Morda lahko tudi v tem iščemo razlog, zakaj je začela naslednica Kronike slovenskih mest, današnja Kronika, izhajati šele osmo leto po koncu 2. svetovne vojne. Uredniška politika obravnavanja drobnih vprašanj iz življenja naših prednikov, razvoja posameznih slovenskih mest in trgov, slovenskega gospodarstva in njenega vpliva na vsakdanjik Slovencev, pač niso bila vprašanja, ki bi zanimala oblastnike, saj so le-ti podpirali predvsem raziskovanje velikih političnih preobratov iz naše preteklosti in polpreteklosti, predvsem seveda zgodovino ene od bojujočih se strani v vojnih letih 1941-45.

Zgodovinopisje je bilo le eno od zvrsti znatnosti, ki je prva poveljna leta zaman čakalo na dovoljenje oblasti za izdajanje lastnih glasil. Prva številka Zgodovinskega časopisa je izšla šele junija 1948 (toda z letnico 1947); Kronika šele pet let kasneje. Če pogledamo na historiografiji sorodna znanstvena področja je pravzaprav bera še slabša. Zbornik za umetnostno zgodovino je po prvi številki v letu 1951 že naslednje leto zamrl. Glasilo za arheologijo, zgodovino umetnosti in muzeologijo Argo je dočakal svojo prvo številko šele v letu 1962. Našteli bi lahko še več sorodnih primerov.

Za vse te revije velja, da je bilo njihovo izdajanje odvisno od volje političnih oblasti. Za njo pa se je slovenska zgodovina začela z letom 1941, vse dogajanje pred tem pa je bil le kratek uvod v dogodke naslednjih let. Glavni slovenski partijski ideolog Boris Zihel je v predavanju slovenskim zgodovinarjem ukvarjanje z bolj oddaljeno preteklostjo pri predvojnem zgodovinopisju ocenil za "beg od preplete aktualnosti", za tem pa naj bi se po njegovem mnenju skrivala "zavestna težnja reakcionarnih vladajočih plasti odvrniti pogled od življenjskih vprašanj sodobnosti; s pomočjo zgodovinske vede žele utemeljiti načelno neizpremenljivost obstoječega družbenega sistema". V imenu partijnosti se je Zihel zavzel za spremembe v obravnavanju daljnje in bližnje preteklosti, ki naj bi temeljile na marksistični ideologiji, kar naj bi bilo po njegovem prepričanju "v prid znanosti sami".¹⁵

Še dobro, da slovenski zgodovinarji niso v večji meri prislunili nasvetom političnih ideologov in so se bolj kot z ideološkimi ukvarjali s strokovnimi vprašanji. Zgodovinsko društvo Slovenije (takrat smo pač še imeli pravo društvo, ne

¹² ARS, MP LRS, šk.6, Dopis Učiteljske tiskarne, d.d. v Ljubljani, 21. 1. 1946.

¹³ ARS, Fond Zveze kulturnih organizacij Slovenije, fasc. 1, Dopis Ministrstva za prosveto NVS, 21. 11. 1945.

¹⁴ Glej: ARS, MP LRS, Index 1946.

¹⁵ Novi svet, VI, 1951, št. 6, str. 481-495.

pa zveze, ki niti ni registrirana kot društvo!) se je že več let ukvarjalo s pripravami na izdajo svoje druge revije, ki bi bila, za razliko od Zgodovinskega časopisa, namenjena širšemu krogu bralcev. Društvo je novembra 1952 ustanovilo sekcijo za lokalno zgodovino. Njena glavna naloga je bila izvedba zaključnih priprav za ponovno izdajanje *Kronike*. Kot časopis za slovensko krajevno zgodovino je prva številka nove vrste izšla junija 1953.¹⁶

V uvodniku sta uprava in uredništvo *Kronike* zapisala, da se naslanja na tradicijo predvojne revije z enakim imenom: "Kar je bilo zdravega v zamisli tega časopisa, zlasti njegova ideja o popularizaciji slovenske zgodovine, bo *Kronika* skušala obdržati in razviti v novem, naprednem duhu, upošteva pridobitve slovenskega ljudstva v zadnjem desetletju."¹⁷

Da bi zadostilo formalnim zahtevam partijskih ideologov, je uredništvo naštel še nekaj izrazov iz političnega besednjaka komunističnih veljakov. Kako različen je bil dejanski pogled oblastnikov in zgodovinarjev na strokovno revijo, pa nam pove že primerjava ocen prve številke objune *Kronike*.

V partijskem glasilu *Ljudska pravica-Borba* je Ivan Kreft približno dve tretjini poročila namenil članku Janka Jarca Bela Krajina v upor in s tem skušal pozornost bralcev in zgodovinarjev usmeriti predvsem na problem najnovejše zgodovine. Po oceni tega članka se je zdelo Kreftu smiselno, da "sedaj registriram še ostale prispevke."¹⁸ V nasprotju s takšnim ocenjevanjem je Sergij Vilfan v kratkem poročilu o prvih dveh številkah *Kronike* enakovredno navedel vse prispevke in področja zgodovinskega raziskovanja, ne da bi se kateremu posvetil bolj kot drugim.¹⁹

V naslednjih letih se je nova vrsta *Kronike* precej oprla na izročilo svoje predhodnice in objavljala članke iz različnih obdobj in področij slovenske preteklosti. Kritike na račun slovenskega zgodovinarstva s strani oblastnikov²⁰ so dokazovale, da slovensko zgodovinarstvo le ni povsem zaplulo v valove novih ideoloških tokov.

¹⁶ Sergij Vilfan: Kako je nastal časopis za slovensko krajevno zgodovino "*Kronika*", *Kronika*, XXI, 1973, št. 1, str. 41-42. Vasilij Melik: Tajniško poročilo za leto 1952/53, *Zgodovinski časopis*, VIII, 1954, str. 209-211.

¹⁷ *Kronika*, I, 1953, št. 1, str. 2.

¹⁸ *Ljudska pravica-Borba*, XVIII, št. 185, 22. 7. 1953, str. 8.

¹⁹ *Slovenski poročevalec*, XIV, št. 289, 8. 12. 1953, str. 5.

²⁰ Glej npr. elaborat Ideološke komisije CK ZKS iz leta 1959 Problemi za diskusijo o delu z inteligenco, ARS, Fond CK ZKS III, šk. 77.